

Mijnbouw op *terra incognita*.

Populaire voorstellingen van Europa in
twintigste-eeuwse Nederlandse kranten.

Tekst van de KB-fellowlezing van prof.dr. Joris van Eijnatten,
gehouden op 17 januari 2017 in de Aula van de KB, nationale bibliotheek.

© Joris van Eijnatten
<https://www.kb.nl/organisatie/kb-fellowship>

Inleiding

“Donald Trumps rechts-racistische anti-immigrantendemagogie is niet Amerikaans, maar een Europees exportproduct,” aldus Samantha Bee, een talkshow presentatrice uit de Verenigde Staten. De uitspraak staat in een lange traditie van Amerikaans anti-Europeanisme, waarbij het goede Amerikaans is en het slechte Europees.¹

De passage bevat twee elementen die mede aanleiding hebben gegeven tot het onderzoek dat ik u hier presenteer. Het eerste element is het geopinieerd individualisme waarop het hedendaagse populisme gedijt. Het tweede element is het idee dat elke cultuur, elke groep, elk individu zijn identiteit ontleent aan wat hij *niet* is. Ook Europa kan pas goed worden begrepen als wij haar bezien door de ogen van de Ander. Ik heb het nu echter niet over geopinieerd individualisme, maar over geopinieerd collectivisme; en niet over Europa als de ‘ander’, maar over Europa als het ‘zelf’. Mijn belangstelling gaat in eerste instantie niet uit naar verschillen, maar naar gemene delers; niet naar individuele meningen, maar naar collectieve opinievorming; niet naar verandering, maar naar continuïteit.

Samenhang / diversiteit

Ik ben mij ervan bewust dat mijn voorkeur voor samenhang in plaats van verscheidenheid tot misverstanden kan leiden. Dit is deels een ethische en politieke discussie, en dus een kwestie van waarden en waardeoordelen. Het is zeker niet mijn bedoeling mij gemakkelijk te laten etiketteren als iemand die vóór of tegen diversiteit zou zijn, op een schaal ergens tussen behoudend rechts en progressief links. In de media staat de triomfalistische viering van gemeenschappelijke identiteiten door luidruchtige vertegenwoordigers van rechts vaak diametraal tegenover de niet minder triomfalistische viering van culturele hybriditeit door de representanten van multicultureel links. Maar de discussie is veel te complex om haar op deze wijze door ideologische polarisatie plat te slaan. Het nostalgische verlangen naar culturele eenheid en samenhang is zeker begrijpelijk, maar het is ook duidelijk dat kennis continu in beweging is, dat identiteiten alleen door voortdurende wisselwerking ontstaan en dat culturen in tijd en ruimte doorlopend aan constructie onderhevig zijn.

Toekomst cultuurgeschiedenis

Voor een historicus heeft mijn belangstelling voor continuïteit en samenhang iets paradoxaals. Zonder breuken en variatie is er ten slotte geen verandering en dus ook geen geschiedenis. Waarom zou een cultuurhistoricus vat willen krijgen op continuïteit en samenhang? Deels komt dit streven voort uit mijn zorgen om de toekomst van onze samenleving. Maar deels ook uit mijn bekommernis om de academische geschiedbeoefening, en dan met name mijn eigen specialisme, de cultuurgeschiedenis. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw heeft de cultuurgeschiedenis in het kielzog van de antropologie en de filosofie een uitgebreid arsenaal aan theorieën en methoden ontwikkeld waarmee op academisch niveau de fragmentatie van het wereldbeeld in de hand is gewerkt. Het postmoderne levensgevoel riep op tot viering van het verschil, tot de deconstructie van het grote verhaal, in een periode waarin zowel emancipatoire

bewegingen als de aanhoudende toestroom van migranten de aandacht voor culturele diversiteit versterkte.

Europa: geen coherent verhaal

Nu kunnen we en moeten we vooral niet terug willen naar de tijd van vóór de zogenoemde *cultural turn*, naar de tijd toen zelfs academici nog geloofden in het bestaan van een monolithische Europese beschaving. Die Europa's van de Grieks-Romeinse oudheid, van het christendom, van de Verlichting of van de moderniteit laten zich nauwelijks nog inzetten ter onderbouwing van een Europa-ideaal. Er is geen coherent verhaal over Europa. Dat plaatst cultuurhistorici in het bijzonder en geesteswetenschappers in het algemeen voor een probleem. Wat hebben zij de maatschappij nog te melden, als hun onderzoek niet in staat is bij te dragen aan de grote verhalen die we nu eenmaal nodig hebben om grote problemen het hoofd te bieden, uiteenlopend van klimaatverandering tot de vermeende kloof tussen volk en elite? Wat voegt nóg meer diversiteit en nóg meer versnippering toe? Het wordt tijd om in het verleden de eenheid en samenhang te zoeken die we in het heden node missen.

Digitale wetenschappen een oplossing?

Daarmee kom ik op de rode draad van de KB-fellowships van de afgelopen jaren, namelijk de digitale geesteswetenschappen, om maar eens de Nederlandse versie van die term te gebruiken. Geen liefhebber of beoefenaar van de humaniora kan er nog omheen: we zijn de digitale wereld ingetreden en die wereld gaat voorlopig niet weg. Ligt het dan niet voor de hand om in het door computers ondersteund onderzoek de oplossing te zoeken voor het probleem dat ik zojuist aankaartte? Kunnen we aan de behoefte aan eenheid en samenhang niet tegemoetkomen door grote verhalen te destilleren uit grote hoeveelheden gedigitaliseerde data? Bieden de digitale wetenschappen een oplossing voor de fragmentatie van het wereldbeeld?

Zoeken naar patronen

De gezwollen taal van ‘big data’ weet de verbeelding van zowel het grote publiek als politici zodanig te prikkelen dat velen er werkelijk in geloven dat het verwerken van veel informatie de problemen van het huidige tijdsgewricht wel zal oplossen. De praktijk is iets ingewikkelder. Enerzijds moeten we ervoor waken de werkelijkheid te reduceren tot de bewerking van grote hoeveelheden data door een algoritme. Computers kunnen behoorlijk geraffineerd modelleren, maar een vervanging van de mens zijn zij op dit moment niet. Anderzijds is het verhaal over *big data* niet nieuw. Historici zoeken al sinds Herodotus naar patronen in het verleden, dus voor hen betekent de boodschap van de patroon-adepten op zichzelf niets revolutionairs. Hoogstens zijn we sinds de jaren tachtig voorzichtiger geworden bij

¹ Joost Baarssen, ‘Heus, Trump is een Europeaan’, in: *NRC* (2-09-2017);

<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/09/02/heus-trump-is-een-europeaan-4104778-a1519469> (geraadpleegd 12-07-2017)

het ontwaren van patronen. De digitale geesteswetenschappen alleen zullen de fragmentatie van het wereldbeeld niet kunnen verhelpen. Wel kunnen zij dienstig zijn bij het zoeken naar kleinere en grotere patronen in veel of weinig data.

Collectieve mentaliteiten

In het kader van het Utrechtse project ‘Translantis’ schreef ik ongeveer een jaar geleden een kort artikel over het bestaan van robuuste collectieve mentaliteiten in de geschiedenis, en over hun belang voor het heden.² Dat artikel was bedoeld als kritische reactie op de eenzijdige nadruk in het academisch onderzoek naar transnationalisme. Dit type onderzoek is meestal gebaseerd op de premisse dat alles in beweging is, dat alleen verbindingen en stromingen zijnsaarde hebben, dat de essentie van de geschiedenis bestaat uit de loutere wisselwerking tussen sociale en culturele eenheden op lokaal en bovenlokaal niveau. Dat de stabiele entiteiten en onverstoerbare structuren waarmee ooit het verleden geordend werd, en die wij destijds aanduiden als natie, staat en zelfs beschaving, niet langer geloofwaardig zijn, is duidelijk. Maar dat betekent niet dat zulke concepten helemaal obsoleet zijn geworden. In dit verband kan het in de vorige eeuw door de Annales-school ontwikkelde idee van een ‘mentaliteit’ nuttig zijn. Ik zou het bestaan willen pomen van kernachtige, min of meer bestendige voorstellingen van de werkelijkheid die typerend zijn voor grotere groepen van mensen gedurende langere tijdperioden. Zulke culturele constructen of collectieve mentaliteiten uitend zich in een soort monologue intérieur van het publieke bewustzijn. Ze zijn dynamisch en dus aan verandering onderhevig.

Mentaliteit een ‘zelf’

Veranderingen in een mentaliteit voltrekken zich meestal langzaam, soms tergend langzaam. Mentaliteiten zijn daarmee een bron van culturele stabiliteit, maar ook van cultureel conservatisme. In het publieke debat moeten mentaliteiten dus vooral niet ‘gereïficeerd’ worden; ze moeten niet als een vaststaande identiteit worden vastgelegd. Maar een mentaliteit is ook geen identiteit. Identiteiten bestaan bij de gratie van de ander. Een mentaliteit heeft de ‘ander’ niet nodig om te kunnen ontstaan en voortbestaan. Zij heeft aan zichzelf genoeg; zij is een ‘zelf’ en geen ‘ander’. Het is hoogstens zo dat de ethische meerwaarde van een mentaliteit, en daarmee haar overlevingskansen, mede bepaald worden door de mate waarin zij in staat is zich aan te passen aan invloeden ‘van buiten’.

Concept 1 ‘thin description’

Om de rol van de digitale geesteswetenschappen bij het reconstrueren van een mentaliteit te verduidelijken, is het nuttig om twee concepten naar voren te halen. Het eerste concept betreft het doorgaans aan de antropoloog Clifford Geertz toegeschreven idee van *thick description* en, naar analogie daarvan, dat van *thin description*. Voor Geertz was een *thick description* een betekenisvolle, gecontextualiseerde beschrijving van menselijk gedrag. Daartoe had je een hermeneutisch geschoolde observator nodig die zeer nabij het empirische materiaal stond. Zoals de antropoloog een ritueel waarnam, las een historicus oude

kranten. Het gebruik van grotere hoeveelheden data – laten we zeggen, 10.000 krantenartikelen in plaats van de traditionele 100 stuks – laten de traditionele *thick descriptions* minder eenvoudig toe. We moeten het in de digitale geesteswetenschappen zoals ik die beoefen vooral van *thin descriptions* hebben. Waar Geertz een *thin description* beschouwde als een opsomming van kale feiten, vat ik haar op als een beschrijving van de primaire kenmerken en fundamentele contouren van een cultureel patroon – bijvoorbeeld een mentaliteit.

Concept 2 ‘verbeelde gemeenschap’

Een tweede bruikbaar concept is dat van de ‘verbeelde gemeenschap’. In zijn invloedrijke boek *Imagined Communities* uit 1983 bood de antropoloog Benedict Anderson een verklaring voor het ontstaan van het nationalisme in de negentiende eeuw. Hij betoogde dat dankzij de grootschalige opkomst van gedrukte media in de volkstaal mensen elkaar niet langer hoefden te kennen, laat staan ontmoeten, om toch een besef van gemeenschap te delen. Volgens Anderson komt de nationale gemeenschap voort uit een met name door periodieke media zoals de krant gesynchroniseerd, collectief bewustzijn. Omdat mensen tegelijk hetzelfde lezen, verbeeldden zij zich dat zij deel uitmaakten van dezelfde nationale gemeenschap.

Mentaliteit: talige, culturele matrix

De verbeelde gemeenschap van Anderson laat zich goed vergelijken met wat ik een collectieve mentaliteit noem. In beide gevallen geldt de vermenigvuldiging van tekst en beeld als de bron van een saamhorigheidsbesef. Terwijl een verbeelde gemeenschap gebaseerd is op de synchronie van de reproductie, is een collectieve mentaliteit gefundeerd in de diachronie van de herhaling. Waar de eerste voortkomt uit ahistorische gelijktijdigheid, komt de tweede voort uit historische repetitie. Omdat mensen voortdurend gelijksoortige dingen lezen, begonnen zij wellicht huns ondanks deel uit te maken van een tijd en plaats overspannende, talige, culturele matrix. Die matrix noem ik een mentaliteit. Deze interpretatie van de verbeelde gemeenschap als collectieve mentaliteit – een soort Anderson 2.0 – brengt mij terug bij de digitale geesteswetenschappen. Want als een computer ergens toe in staat is, dan is het wel het omgaan met herhaling. Niets ten nadele van de computer, maar het ding is uiteindelijk niet meer dan een veredelde telmachine. De mogelijkheden die deze frequentiegenerator biedt zijn evenwel enorm.

Poreuze natiestaat

Zo kom ik op het thema van deze lezing: “Mijnbouw op *terra incognita*. Populaire voorstellingen van Europa in twintigste-eeuwse Nederlandse kranten.” In het huidige tijdsgewricht biedt schijnbaar alleen het nationale nog houvast. Tegelijk weten we dat de natiestaat allang niet meer zijn eigen politieke, sociale, economische en culturele functioneren in de hand heeft. De staat is poreus geworden, substantiële delen van zijn soevereiniteit en macht zijn overgedragen aan bovenstatelijke organen of aan niet-statelijke actoren uiteenlopend van internationale terroristen tot multinationale bedrijven, terwijl de

² J. van Eijnatten, ‘Beyond Diversity. The Steady State of Reference Cultures’, in: *International Journal for History, Culture and Modernity* 3 (2015), 1–8. DOI: <http://doi.org/10.18352/hcm.495>

binnenlandse cultuur mede beïnvloed wordt door lobbyisten in een ver buitenland. De paradox is natuurlijk dat bovenstatelijke entiteiten desondanks fragiel zijn en een problematisch bestaan leiden; in het idee Europa lijken steeds minder mensen te geloven. Toch hebben de meeste, min of meer in hun samenleving geïntegreerde burgers van Europese landen het gevoel dat zij Europeaan zijn, en niet in de eerste plaats Amerikaan, Afrikaan of Aziaat.

Beeld van Europa in het verleden

Tussen de oren van mensen bestaat Europa wel degelijk, al is het slechts als *thin description*. Dat wijzen de Eurobarometer

en andere enquêtes over de meningen die mensen er over Europa op na houden uit. Maar over de voorstellingen van Europa die besloten lagen in de collectieve mentaliteit van het verleden weten we hoegenaamd niets. Dat vergt “Mijnbouw op terra incognita.” Mijn centrale aanname is dat de onvolprezen historische krantencollectie van de KB ons vanwege haar periodieke en generieke karakter inzicht kan bieden in een Nederlandse collectieve mentaliteit. Welke populaire voorstellingen van Europa deden zich in twintigste-eeuwse Nederlandse kranten voor? Aan de hand van vier thema’s zal ik een begin van een antwoord op deze vraag proberen te geven.

Denkers over Europa

De eerste vraag die ik mij als KB-fellow gesteld heb, betreft het leven en voortleven van Europese denkers, van personen van intellectueel en/of politiek gewicht die bekend staan om hun visie op de aard en de betekenis van Europa. Deze groep bestaat feitelijk uit twee deelgroepen, namelijk de schrijvers en academici die primair via hun pen het denken over Europa hebben beïnvloed, en de denkende doeners die zich vooral in de politiek voor Europa hebben ingezet. De groep intellectuelen bevat gerenommeerde namen als Immanuel Kant en Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Edmund Husserl en Karl Jaspers, György Lukács en Jean-Paul Sartre, Thomas Mann, Nikolai Berdjajev en Theodor Lessing. Wellicht iets minder bekende lieden zijn Julien Benda, Denis de Rougemont, Walter Schubart, Helmuth Plessner, Hermann Keyserling, Paul Valéry en José Ortega y Gasset. Er zitten tussen deze vertegenwoordigers van de Europese geestelijke elite behalve wijsgeren en allround sribenten ook enkele historici, zoals Arnold Toynbee, Jan en Annie Romein, Oswald Spengler en natuurlijk Johan Huizinga. Op de groslijst staan in totaal zo'n 75 peinzende geleerden sinds ongeveer 1780. Zij hebben de kern van Europa en van de Europese waarden gezocht in het rationele en internationale karakter van de Europese Verlichting, in Europa als een christelijke dan wel vrijheidslievende beschaving voorzien van een morele opdracht in de wereld, of in een romantisch Europa dat zich oriënteerde op een ver verleden, toen rationaliteit en technologie nog geen vat op de Europese ziel hadden gekregen.

Filosofen, Schrijvers, Historici

Immanuel Kant	Georg Wilhelm Friedrich Hegel
Edmund Husserl	Karl Jaspers
György Lukács	Jean-Paul Sartre
Thomas Mann	Nikolai Berdjajev
Theodor Lessing	Julien Benda
Denis de Rougemont	Walter Schubart
Helmuth Plessner	Hermann Keyserling
Paul Valéry	José Ortega y Gasset
Arnold Toynbee	Jan en Annie Romein
Oswald Spengler	Johan Huizinga

"Founding Fathers of the EU"

	Konrad Adenauer	"pragmatic democrat, tireless unifier"
	Johan Willem Beyen	"plan for a common market"
	Alcide de Gasperi	"inspired mediator for democracy"
	Winston Churchill	"a United States of Europe"
	Robert Schuman	"architect of European integration"
	Altiero Spinelli	"unrelenting federalist"
	Joseph Bech	"how small countries play a crucial role"
	Walter Hallstein	"diplomatic force propelling integration"
	Jean Monnet	"unifying force behind the EU"
	Paul-Henri Spaak	"European visionary, talented persuader"
	Sicco Mansholt	"farmer, resistance fighter and true European"
	Hendrik Brugmans	?

Politici over Europa

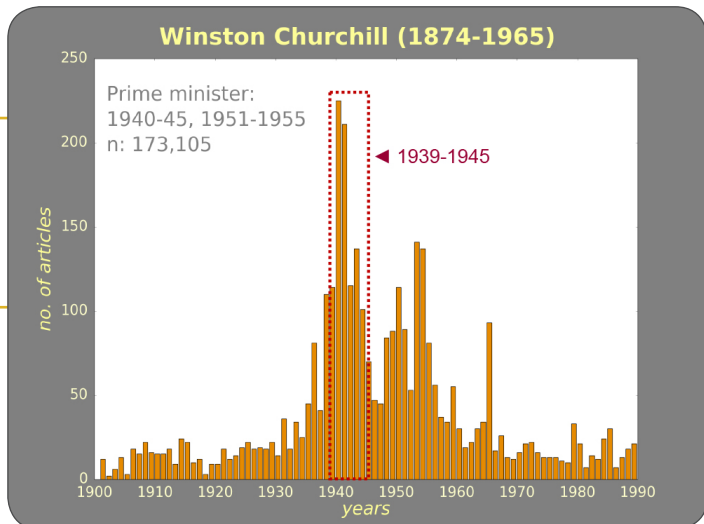
Het aantal politici is aanzienlijk korter. Voor een lijst kunnen we terecht bij de Europese Unie, die op haar corporate website de namen heeft geplaatst van enkele personen die naar haar oordeel de *founding fathers* van het moderne Europa zijn.³ Het gaat om klinkende en soms iets minder klinkende namen als Konrad Adenauer, Joseph Bech, Johan Willem Beyen, Winston Churchill, Alcide de Gasperi, Walter Hallstein, Sicco Mansholt, Jean Monnet, Robert Schuman, Paul-Henri Spaak en Altiero Spinelli. Het is een mooie, politiek correcte mix van Italianen en Fransen, niet al te veel Duitsers, enkele Beneluxers en één Engelsman. Hendrik Brugmans, een Europese denker en politicus bij uitnemendheid, ontbreekt. Hem heb ik zelf maar aan het lijstje toegevoegd.

Aanwezigheid in kranten

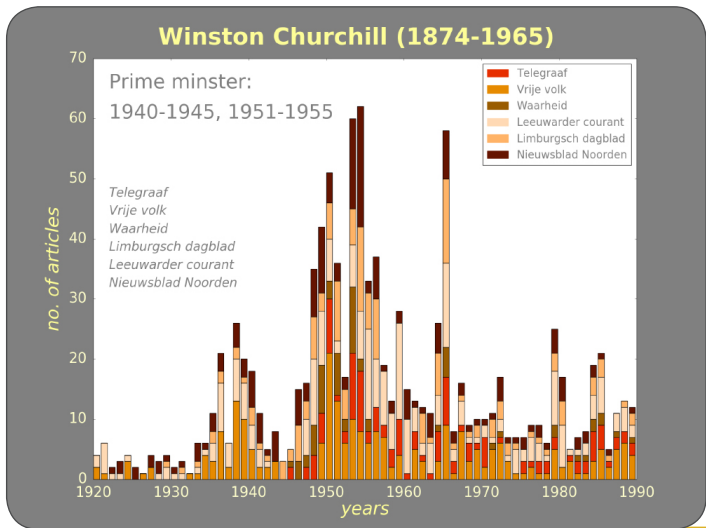
Konden lezers via hun kranten met deze leden van de intellectuele en politieke elite bekend zijn? Viel hun naam met enige regelmaat? En leefden zij na hun overlijden in de pers voort? Om deze vragen te beantwoorden heb ik hun presentie in alle kranten tussen 1880 en 1990 geturfd en de resultaten op grafieken geplot. De uitkomst is, zoals wellicht te verwachten viel, gevarieerd maar over het algemeen niet heel positief. De resultaten van de 75 denkers zijn niet eens de moeite van het tonen waard. Ze worden allemaal wel genoemd, maar slechts in een zeer beperkt aantal krantenartikelen, zoals recensies, of in krantenadvertenties, wanneer er een boek over hun *acta et scripta* in de winkel lag.

³ https://europa.eu/european-union/about-eu/history/founding-fathers_nl.

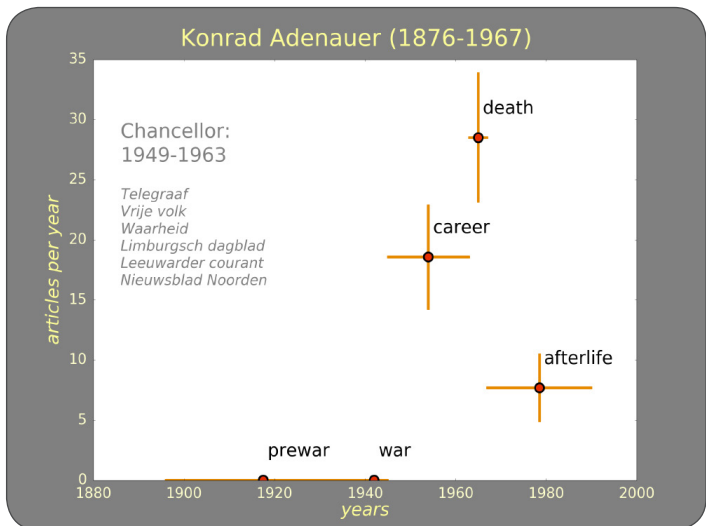
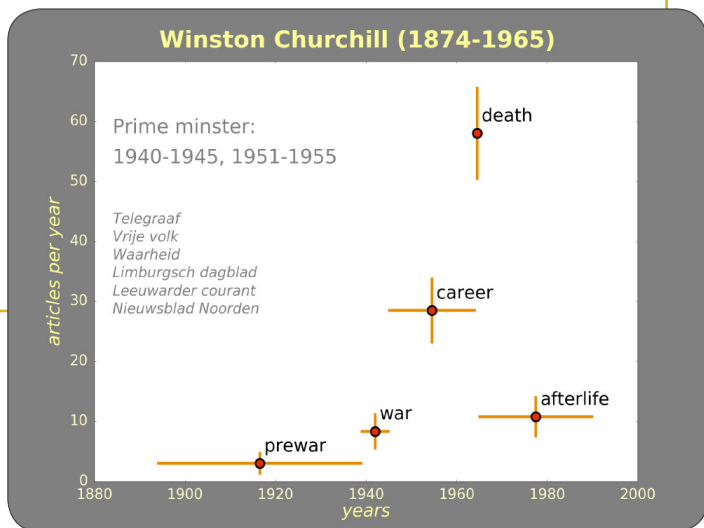
De meest geciteerde persoon is Winston Churchill. Deze grafiek is vooral spectaculair vanwege het groot aantal krantentitels uit de Tweede Wereldoorlog, toen elk verzetskrantje op gezette tijden hem wel in een artikel vermeldde.

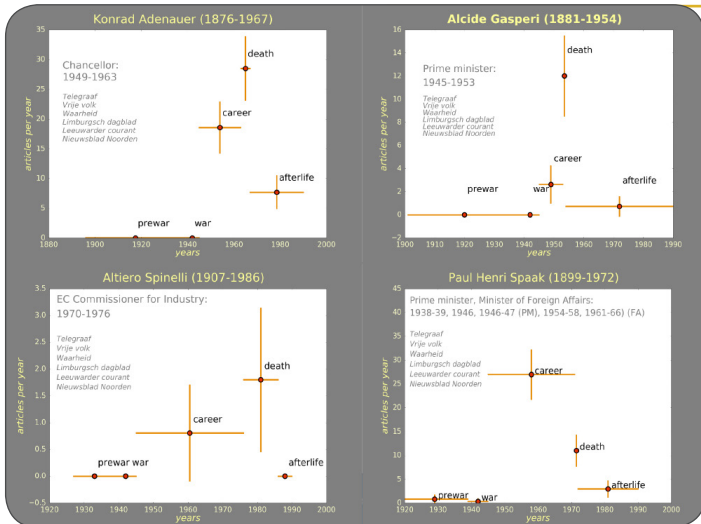
Het gebruik van een eenduidiger dataset – dat zijn in dit verhaal vooral zes omvangrijke kranten (*De Telegraaf*, *Het Vrije Volk*, *De Waarheid*, *De Leeuwarder Courant*, *Het Limburgsch Dagblad* en *Het Nieuwsblad van het Noorden*) die ononderbroken vanaf de Tweede Wereldoorlog tot 1990 werden uitgegeven – levert een betrouwbaarder resultaat op. Als we de jaren veertig negeren dan ontstaat er een betrouwbaarder patroon.

Dit patroon kunnen we in nog abstractere vorm weergeven. Op de grafiek geeft de horizontale gele lijn met de rode stip de periode aan waarin Churchill aan *media exposure* onderhevig was. In de periode vóór de Tweede Wereldoorlog was hij langere tijd een beetje bekend, terwijl zijn overlijden kortstondig heel veel media-aandacht genereerde. Toch is het de vraag in hoeverre Churchill een verhaal over Europa weerspiegelt of juist één over strijd, weerstand en overwinning.

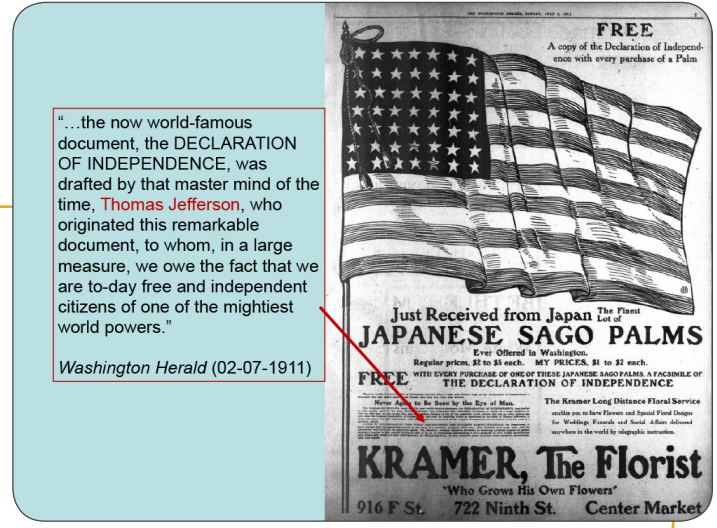

Een enkele politicus levert betere resultaten op. Neem Konrad Adenauer, tussen 1949 en 1963 de eerste Duitse bondskanselier. Hij is bekend tijdens zijn politieke werkzaamheden, leeft nog eventjes op als hij dood gaat, en waart vervolgens als geest nog wat in het collectieve geheugen rond.

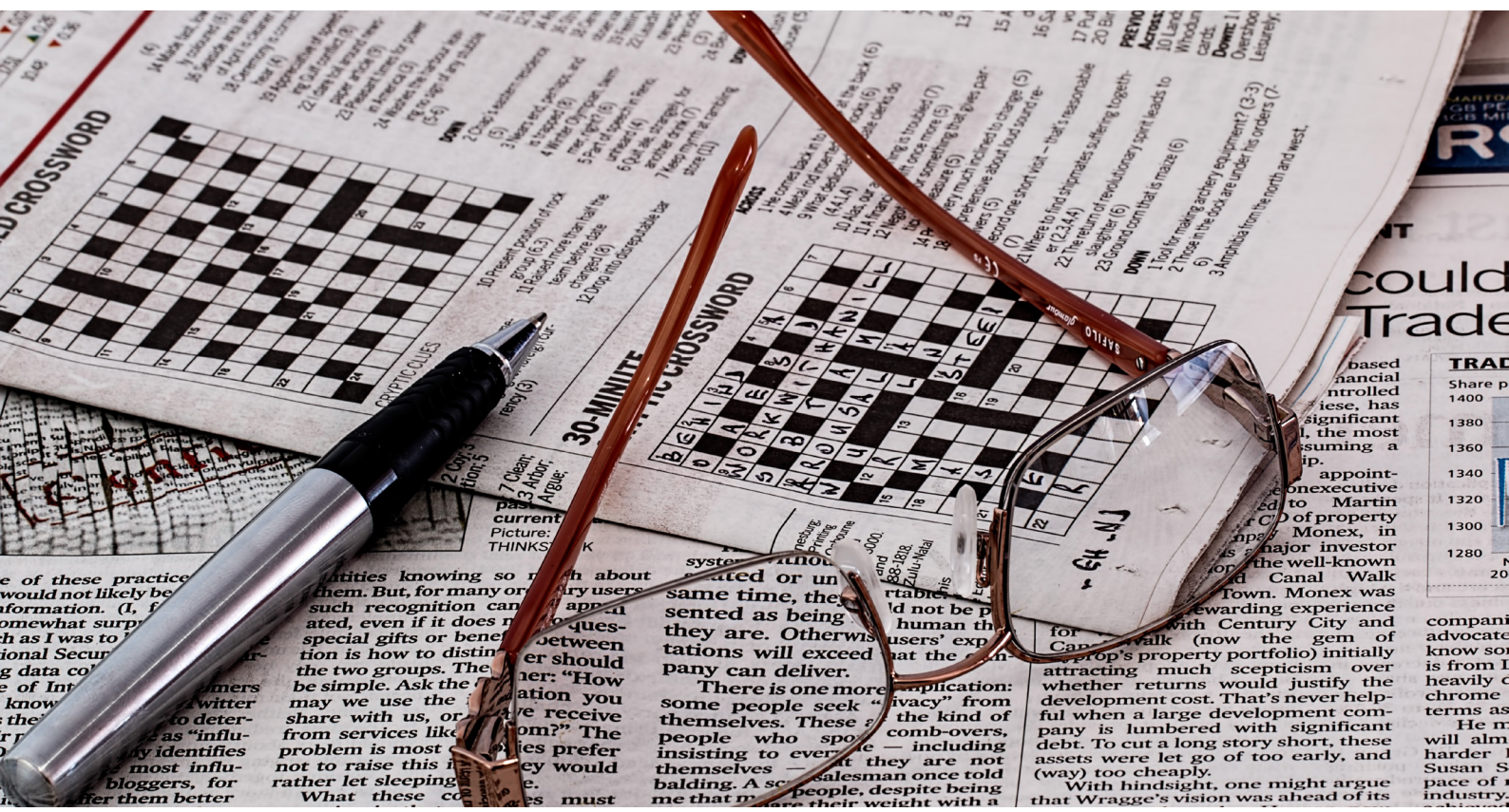
Andere Europese politici laten precies hetzelfde patroon zien, zij het dat hun blootstelling aan de media op een beduidend lager niveau stond dan in het geval van Winston Churchill. Voor een verhaal over Europa kunnen we trouwens beter terecht bij Hendrik Brugmans. Maar in alle koloniale of oud-koloniale kranten bij elkaar verscheen deze Europese denker in welgeteld één artikel, gepubliceerd in de Curaçaose krant *Amigoe* in mei 1990.

Ik vermoed dat een zoektocht naar bijvoorbeeld George Washington, Thomas Jefferson of James Madison in Amerikaanse kranten andere resultaten zou opleveren.⁴ Waar deze exercitie op wijst, is dat er in Nederlandse kranten geen *thick description* van een Europese cultuur of beschaving bestaat, geen samenhangend Europees narratief over het verleden, heden en toekomst van het continent. Dat wisten we natuurlijk al. Laten we daarom op zoek gaan naar *thin descriptions* van Europa.

...the now world-famous document, the DECLARATION OF INDEPENDENCE, was drafted by that master mind of the time, **Thomas Jefferson**, who originated this remarkable document, to whom, in a large measure, we owe the fact that we are to-day free and independent citizens of one of the mightiest world powers."

Washington Herald (02-07-1911)

⁴ The Washington herald (2-07-1911): <http://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83045433/1911-07-02/ed-1/seq-31/>.

Eenheid in verscheidenheid

Mijn *tweede vraag* gaat over “Europa” als een complex van elkaar concurrerende nationaliteiten. De gedachte dat Europa zó divers en zó gefragmenteerd is dat zij niet ondanks maar dankzij haar politieke en culturele verscheidenheid

wel een coherente eenheid móet zijn, klinkt wellicht wat bizar in de oren. Toch is dit altijd een serieus standpunt geweest. De metafoor van Europa als een familie van stokende gezinsleden en af en toe disfunctionerende bloedverwanten die telkens maar weer samen het kerstreces weet door te komen, spreekt blijkbaar tot de verbeelding. De cyclus van oorlog en vrede tussen Habsburg en Hitler, de onderlinge economische strijd vanaf de VOC tot de wedloop om Afrika en de culturele verscheidenheid van vreedzame natiestaten, laten zich samenvatten in de kreet ‘**in verscheidenheid verenigd**’. Die kreet is in 2000 zelfs verkozen tot het motto van de Europese Unie.⁵ Het devies heeft iets van een zwakgebod: voor *thin descriptions* in maar liefst 24 talen hoeven we in elk geval niet ver te zoeken.

In varietate concordia

- Bulgarian: Обединен в многообразието
- Croatian: Ujedinjeni u različitosti
- Czech: Jednotná v rozmanitosti
- Danish: Forenet i mangfoldighed
- Dutch: In verscheidenheid verenigd
- English: United in diversity
- Estonian: Ühinenud mitmekesisuses
- Finnish: Moninaisuudessaan yhtenäinen
- French: Unie dans la diversité
- German: In Vielfalt geeint
- Greek: Ενωμένοι στην πολυμορφία
- Hungarian: Egység a sokféleségben
- Irish: Ní ceart go cur le chéile
- Italian: Uniti nella diversità

https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_en

Europese competities

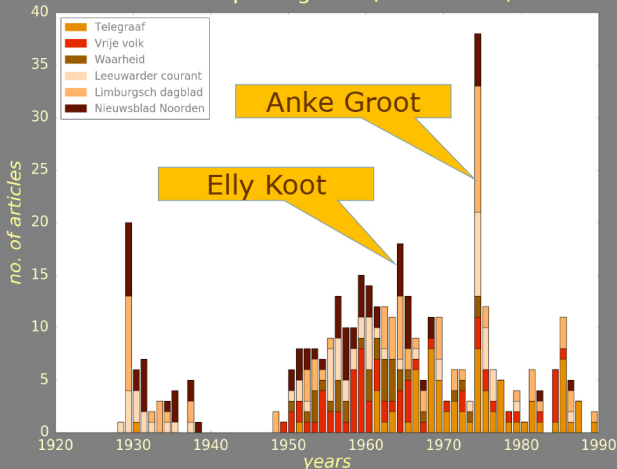
Toch zit er iets in het motto. Vooral in de twintigste eeuw hebben de diverse naties onder de vlag van Europa elkaar regelmatig in sportief competitieverband opgezocht. Wanneer begonnen deze “Europese” competities in kranten te verschijnen? In welke soorten en maten deden zij zich voor? Hoe populair waren zij? En wat leverden zij aan gedeeld Europees saamhorigheidsgevoel op? In eerste instantie kunnen we exploratief turven en de gevonden frequenties met behulp van wat eenvoudige software in histogrammen omzetten. Mijn favoriete competitie is een vergeten, wat onnozele maar ooit tamelijk populaire wedstrijd tussen de mooiste vrouwen van Europa: de in 1929 begonnen Miss Europa-verkiezingen.⁶

De Miss Europa Verkiezing Telegraaf, 1968

27 SEPTEMBER — In Kongo wordt Miss Europa gekozen: **Leena Brus-sijn** uit Helsinki.

Miss Europe Pageant (1880-1990)

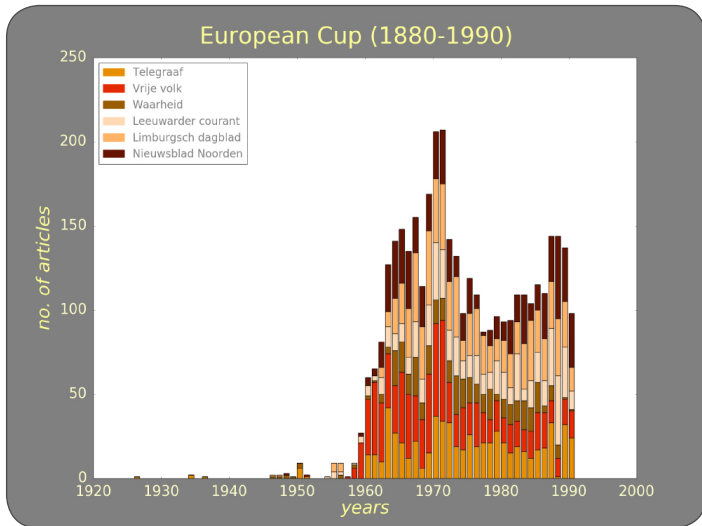
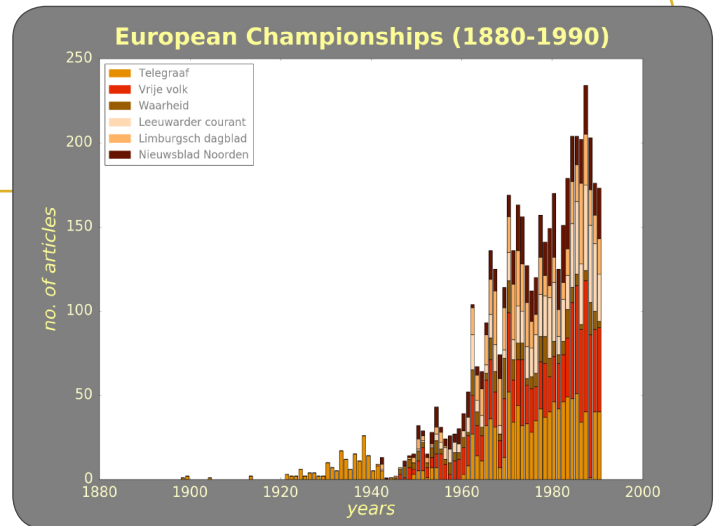
Miss Europa

Voor kranten was het destijds schieten voor open doel. Uiteraard was men geïnteresseerd in Nederlandse schoonheden zoals Elly Koot (1943), winnares van jaargang 1964, en Anke Groot (1952), die in 1973 met de schoonheidsprijs naar huis ging. Het publiek smulde vooral in de eerste jaren na het begin van de competitie van verhalen over jonge Europese dames die dankzij hun verkiezing naar het grote Amerika werden uitgenodigd, over aan lager wal geraakte winnaressen die berooid en vriendeloos zelfmoord pleegden... Kampioenschappen bleven plaatsvinden in de voormalige Europese koloniën, terwijl in 1952 bijvoorbeeld ook een land als Turkije de mooiste Miss mocht leveren. Net als het Eurovisiesongfestival verenigde de Europese cultuur blijkbaar een groter deel van de wereld dan kolen, staal en de vrije markt.

⁵ https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_nl.

⁶ De Telegraaf (25-09-1968): <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011197554:mpeg21:a0314>.

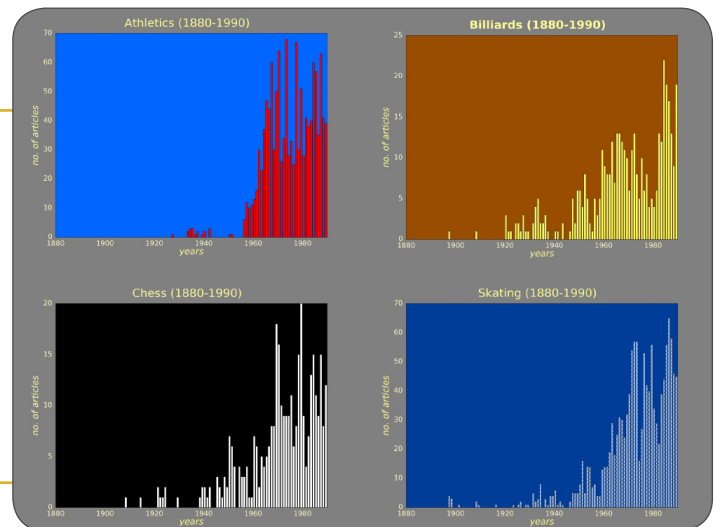
Dat gold ook voor sport. Krantenartikelen over sport laten een heel duidelijk patroon zien. Europa werd vooral na 1950 herkenbaar als sportief continent. Er vonden bijvoorbeeld Europese kampioenschappen in allerlei soorten en maten plaats ...

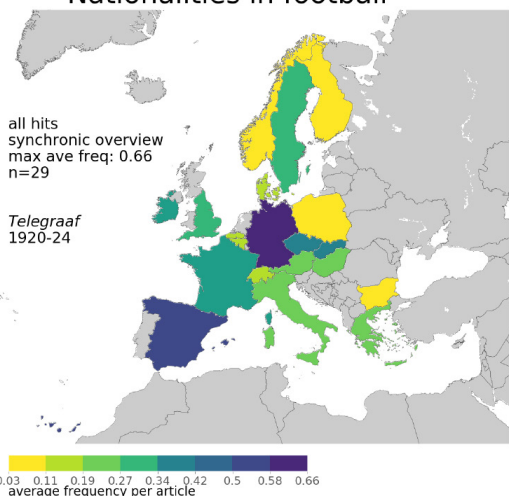
...de notie 'Europa Cup' kwam intussen pas na 1960 op ...

Sport als gesublimeerde strijd

Een vergelijkbaar patroon doet zich voor in elke, op één specifieke dataset toegesneden sport, of het nu gaat om biljarten, schaatsen, atletiek of schaken. Vooral in de naoorlogse periode manifesteerde sport zich dus als gesublimeerde vorm van Europese strijd. Maar hoe zag dat Europa er van binnen uit? Waren er landen die relatief belangrijker waren dan andere landen, die vaker in kranten genoemd werden en zich door voortdurende herhaling nestelden in de collectieve mentaliteit van Nederlandse krantenlezers?

Nationalities in football

Voorbeeld: voetbal

De frequentie van het voorkomen van nationaliteiten in sportberichten door de tijd heen geeft een aardig beeld van de vorming van sportief Europa. Het ligt natuurlijk voor de hand om voetbal – de sport der sporten – als voorbeeld te gebruiken, en dan vooral de gerenommeerde verslaggeving in *De Telegraaf*. Hoe vaak waren Fransen of Italianen aan de bal? Deed het IJslandse team ook mee? Brachten sportverslaggevers Europa in verband met Russen, Turken en Egyptenaren? Direct na de Eerste Wereldoorlog vestigde zich in *De Telegraaf* een beeld van voetballend Europa dat zich tot aan het einde van de twintigste eeuw met de onvermijdelijke variaties zou handhaven. Zoals uit de choropletenkaart [deelt statistische gegevens in naar gebieden] blijkt, lag hierin van meet af aan een centrale rol weggelegd voor Duitsland.

Nationalities in football

all hits
synchronic overview
max ave freq: 0.37
n=1015

Telegraaf
1970-74

0.0 0.05 0.09 0.14 0.19 0.23 0.28 0.32 0.37
average frequency per article

Duitsers bovenaan

Maar pas vanaf eind jaren vijftig begint de teller goed te lopen. De eerste helft van de jaren zeventig is representatief voor de verdeling van nationaliteiten over voetballend Europa. In *De Telegraaf* voor die jaren staan de Duitsers met stip bovenaan, dan volgen Engelsen, Schotten, Fransen, Spanjaarden en Italianen, en daarna de rest. Tot die (overigens zeer kleine) restgroep behoorden tijdens de Koude Oorlog al substantiële delen van Oost-Europa: Polen, Russen, Joegoslaven, Roemenen, Bulgaren, Hongaren en Tsjecho-Slovaken. En ook IJsland deed een beetje mee.

Wat zich kennelijk vestigde in de collectieve mentaliteit van Europeanen is een andreaskruis van nationaliteiten, waarvan het scharnierpunt ergens tussen Nancy en Metz ligt, en dat Sporting Lissabon en Hamburger SV verbindt met SSC Napoli en de Glasgow Rangers.

Nationalities in football

all hits
synchronic overview
max ave freq: 0.29
n=1102

Telegraaf
1985-90

0.0 0.04 0.07 0.11 0.15 0.18 0.22 0.26 0.29
average frequency per article

Steden, landen, gebieden

In dit bericht komen vier verschillende geografische categorieën voor. Er zijn steden zoals Rome en er zijn landen zoals Finland. Daarnaast komen gebieden voor die over meerdere landen zijn verspreid (zoals Scandinavië, dat meerdere Noord-Europese landen omvat) en gebieden die binnen een enkel land vallen (zoals Siberië in Rusland). Om hiervan een overzicht te genereren, heb ik alle weerberichten door een lijst van zo'n 50.000 plaatsnamen gehaald.

concept	city/country	category	latitude	longitude	frequency	freq
de bit	de bit; Netherlands	Town	52.109.271	5.180.967	1915.0	386.406
rotterdam	rotterdam; Netherlands	Town	51.924.420	4.477.732	1938.0	287.709
maassluis			51.		292.0	272.812
schiedam			51.		291.0	270.95
dordrecht			51.		298.0	266.294
hellevoetsluis			51.15379		252.0	237.43
north sea		dRegion	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	245.0	228.119
geneva			46.204	6.3.157	1728.0	210.428
willemstad			51.691	4.437.907		
vaardingen			51.917	4.349.436		
france		Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	767.0	36.872
scheveningen	vaardingen; Netherlands	Town	52.102.401.500	4.302.193.400	699.0	11.732
germany	amsterdam; Netherlands	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	595.0	16.007
amsterdam	amsterdam; Netherlands	Town	52.370.215	4.895.167	1834.0	6.145
scandinavia		WorldRegion	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	693.0	9.628
west europe	west europe;	WorldRegion	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	304.0	95.903
iceland	iceland;	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	632.0	94.972
twente	twente;	StateRegion	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	1530.0	93.11
british isles	british isles;	WorldRegion	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	595.0	91.248
scotland	scotland;	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	581.0	90.317
england	england;	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	694.0	87.523
frisian islands	frisian islands;	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	295.0	79.143
ireland	ireland;	Country	NullEmptyZeroNil	NullEmptyZeroNil	698.0	78.212
den helder	den helder; Netherlands	Town	1289.0	77.281		
zurich	zurich; Switzerland	Town	1179.0	72.626		
paris	paris; France	Town	1485.0	71.695		
stockholm	stockholm; Sweden	Town	1436.0	68.901		
eelede	eelede; Netherlands	Town	1287.0	68.901		
Vissingen	vingingen; Netherlands	Town	1116.0	66.108		
london	london; United Kingdom	Town	1569.0	64.246		
azoren	azoren;	Country	360.0	57.728		

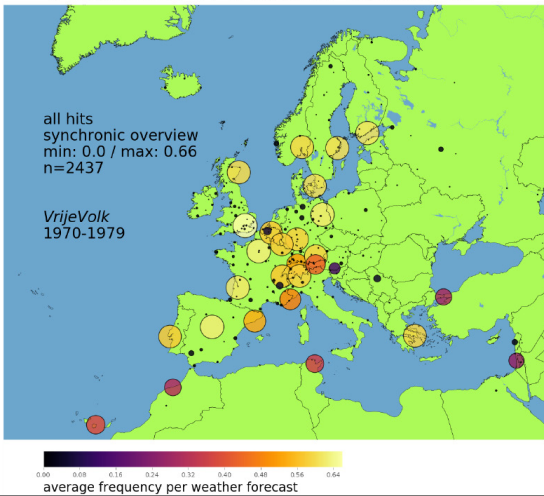
locaties:
50,000+ namen
of plaatsen en
gebieden

lengte- en
breedtegraad

frequenties

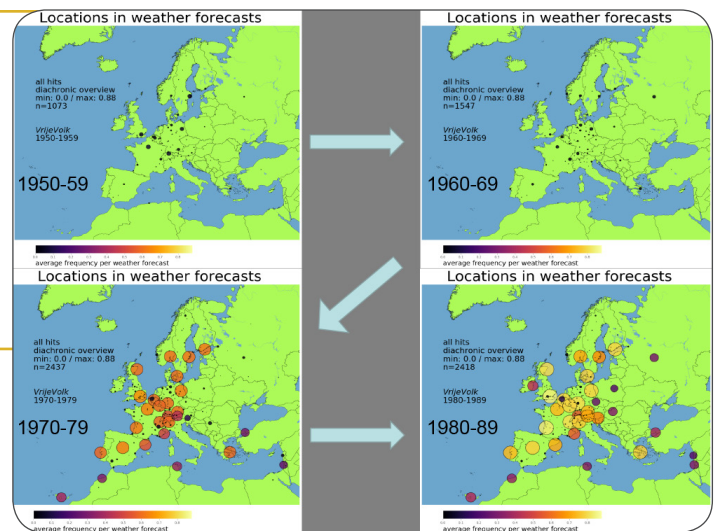
categorieën:
-steden
-landen
-regio's
-windrichtingen
-eilanden

Locations in weather forecasts

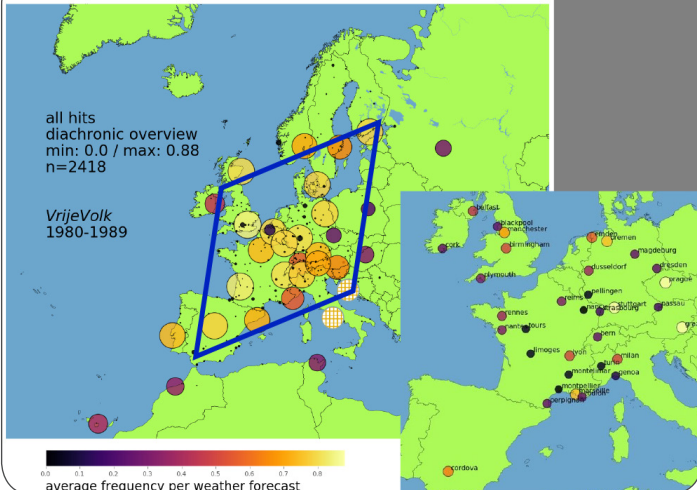

Vervolgens heb ik per decennium de locaties van alle steden in alle weerberichten in een bepaalde krant op een kaart geplot. Hier ziet u voor *De Telegraaf* de gemiddelde frequentie van plaatsnamen per decennium. De meest frequent genoemde steden vormen een brede band van zuidwest naar noordoost Europa, tussen Lissabon en Helsinki, met een behoorlijke verdikking waarvan de kern in centraal Europa ligt.

De frequenties binnen dit parallellogram nemen in de loop van de tijd toe maar het patroon als zodanig is kenmerkend voor de hele periode en voor alle kranten – drie nationale en drie regionale [zie 5] – die ik heb onderzocht. Dit parallellogram is simpelweg het gevolg van het feit dat de kranten grotendeels hetzelfde, door het KNMI aangereikte lijstje van de Europese druk- en temperatuurverdeling reproduceerden.

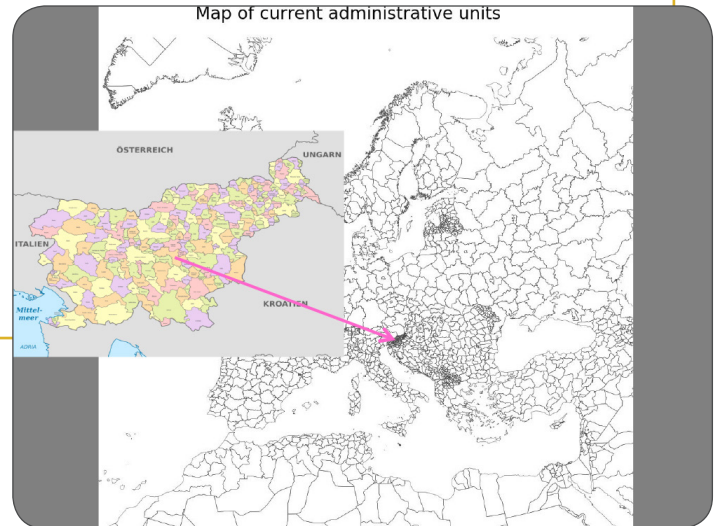

Locations in weather forecasts

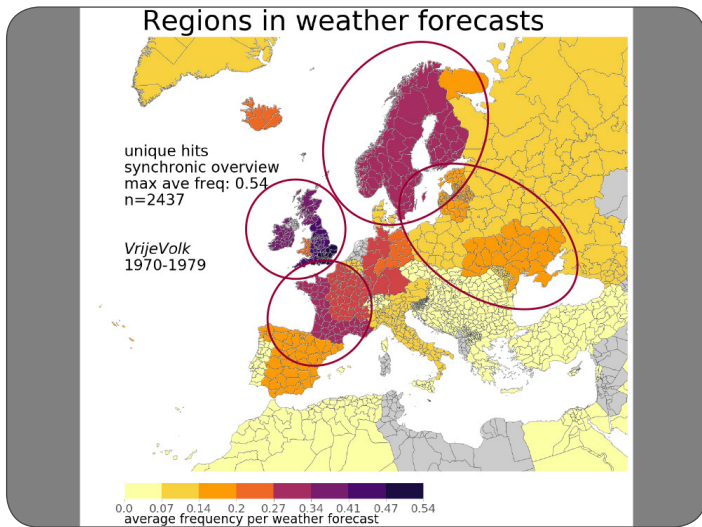

De variatie zit hem vooral in de details: *Het Vrije Volk* vermeldde in zijn weerberichten veel vaker andere Europese plaatsen dan *De Waarheid* of *De Telegraaf*. Maar ook de details laten in feite een stedenband van zuidwest naar noordoost Europa zien.

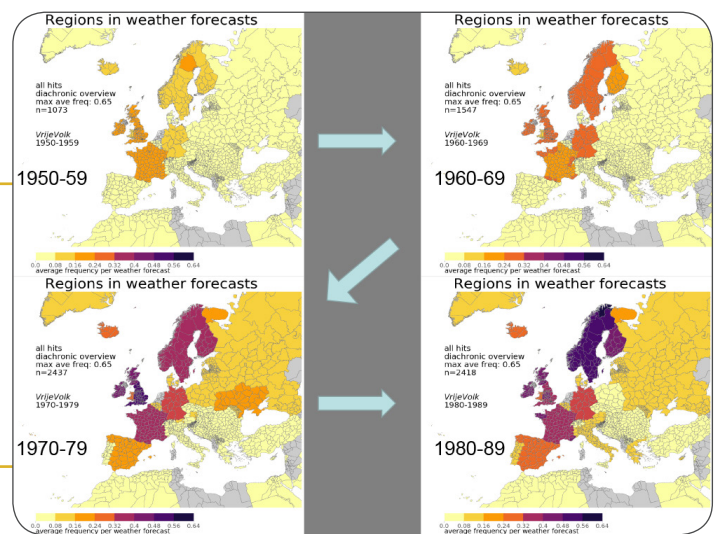
Het tweede type kaart geeft de landen en regio's weer. Het grafisch visualiseren van verschillende geografische categorieën op historische kaarten is bepaald niet eenvoudig. Landen als de Sovjet-Unie en Tsjecho-Slowakije moeten apart worden opgebouwd door de huidige Europese landen tot op provincie- en zelfs gemeenteniveau af te breken en vervolgens weer nieuw op te bouwen. Zo kun je bijvoorbeeld Sloveense *županija* [provincies] toekennen aan een land als Joegoslavië of een regio als de Balkan.

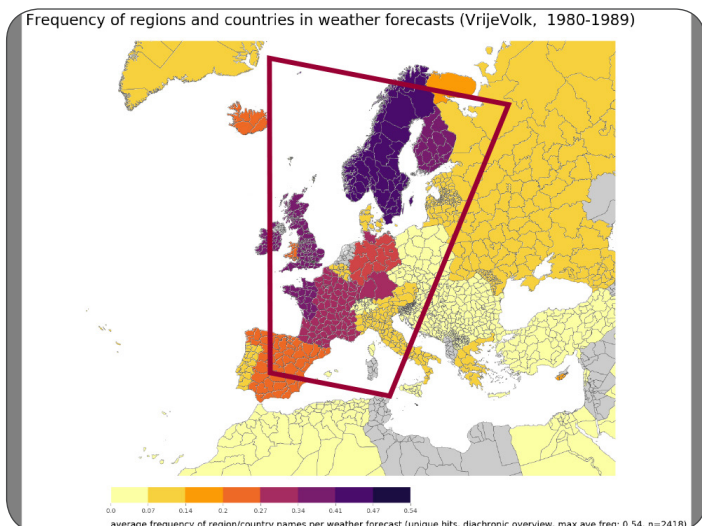
Deze choropletenkaart geeft een iets ander patroon weer. De kern van Europa is hier beperkt tot de noordwestelijke en noordelijke delen van Europa.

Door de groei van de toeristenindustrie werd het zuiden van Europa – Mallorca, Malta, Cyprus – in de berichtgeving steeds meer op de Europese kern betrokken. Tegelijk is het duidelijk dat – naast België – Oost-Europa grotendeels buiten het gezichtsveld van Nederlandse liefhebbers van weerberichten bleef.

Dat heeft uiteraard deels met de Koude Oorlog te maken, maar ook en vooral met het op louter toeval berustende feit dat Nederland nu eenmaal van bepaalde weerspatronen afhankelijk is. Daardoor heeft zich een specifieke *thin description* van de geografische reikwijdte van Europa in de vorm van een West-Europees trapezium in onze collectieve mentaliteit gevestigd.

Topic modelling [thema's zoeken]

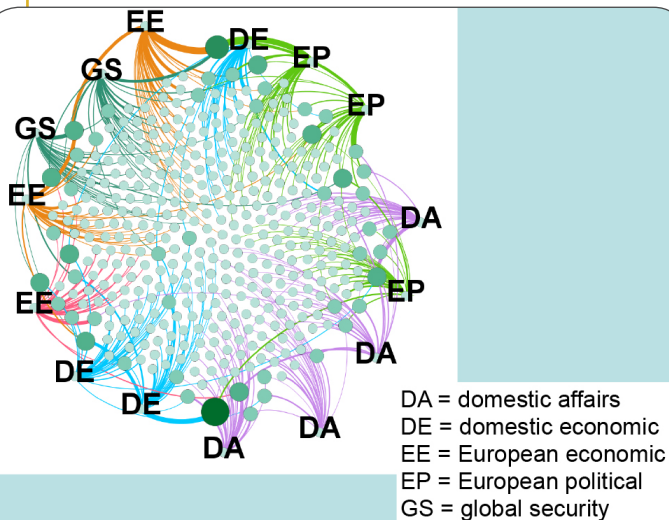
In de eerste fase van de vlucht kijk je ergens in de digitale dampkring vanaf grote hoogte neer op het moeras aan teksten dat je achter je hebt gelaten. De woorden zelf zie je allang niet meer maar de patronen die erin voorkomen des te beter. Deze patronen bestaan uit distributies van woorden die dusdanig vaak in de teksten voorkomen dat je kunt spreken van een thema. In het jargon van *digital humanities* noemen we een thema een *topic*, en het zoeken naar patronen noemen we *modelling*; de techniek wordt dan ook *topic modelling* genoemd. Stel, we hebben ettelijke tienduizenden krantenberichten uit *de Telegraaf* waarin naast het woord 'Europa' dan wel 'Europees' ook allerlei varianten van de woorden 'eenheid' en 'eenwording' voorkomen, zoals 'aaneensluiting' of 'afsprake' of 'akkoord' of 'consensus' of 'eensgezindheid' of 'harmonie'. Uit dit corpus verwijder je vervolgens alle advertenties, alle artikelen over sport, alle beursberichten en alle radioprogramma's. Per vijf jaar blijven er zo'n 800 à 2.000 berichten rondom het onderwerp 'eenheid' over. Om de kwaliteit van de opschoonactie te testen, kun je de gehele verzameling aan teksten door de door het KB Lab ontwikkelde *genre classifier* halen. Deze tool verdeelt de krantenberichten over enkele genres. Dit laat zien dat de dataset vooral uit nieuwsberichten, opiniestukken en recensies bestaat.

Topic modelling Vrije Volk 1970-74

onzin

Topic 1	zeggen/WW	moeten/WW	willen/WW	weten/WW	alleen/BW	komen/WW	etcetera
	0.060393	0.0578887	0.0445001	0.0292814	0.0243691	0.0189751	etcetera
Topic 2	europa/SPEC	amerikaanse/ADJ	staat/N	europes/ADJ	moskou/SPEC	conferentie/N	etcetera
	0.0256948	0.0220241	0.0168677	0.0149449	0.011886	0.0108373	etcetera
Topic 3	groot/ADJ	regering/N	politiek/N	zelfs/BW	eigen/ADJ	brenge/WW	etcetera
	0.0392683	0.0220241	0.0207774	0.0175962	0.0147132	0.0131226	etcetera
Topic 4	man/N	goed/ADJ	zich/N	aan/N	wel/BW	maken/WW	etcetera
	0.0270563	0.0260724	0.0260724	0.0260724	0.0260724	0.0168241	etcetera
Topic 5	land/N	ander/ADJ	etcetera	etcetera	etcetera	vereld/N	etcetera
	0.083317	0.0546309	etcetera	etcetera	etcetera	0.0135109	etcetera
Topic 6	zullen/WW	komen/WW	ver/ADJ	parijs/SPEC	frankrijk/SPEC	frans/ADJ	etcetera
	0.0988224	0.0278851	0.0227037	0.0196891	0.0195007	0.0186528	etcetera
Topic 7	mens/N	maken/WW	komen/WW	krijgen/WW	brenge/WW	leven/N	etcetera
	0.0288656	0.0177634	0.0176625	0.0160476	0.0123133	0.0118086	etcetera
Topic 8	europes/ADJ	minister/N	moeten/WW	eeg/SPEC	zullen/WW	zaak/N	etcetera
	0.0699319	0.0454863	0.037978	0.0252314	0.0245329	0.0206042	etcetera
etcetera	etcetera	etcetera	etcetera	etcetera	etcetera	etcetera	etcetera

veiligheid: Koude Oorlog

Uit de visualisatie blijkt in één oogopslag dat sommige woorden niet alleen meer relaties hebben, maar ook sterkere verbanden met bepaalde topics.

Topics visualiseren

Het opgeschoonde corpus haal je vervolgens door het eerste deel van de *frame generator*, de *topic modeller* dus. Het resultaat is een brij van woorden afgewisseld met getallen. Welke topics liggen aan elk van deze woorden- en getallenreeksen ten grondslag? Ze moeten allemaal 'handmatig' van een gemene deler worden voorzien. Dit proces vergt veel tijd en aandacht, maar tijdens de lange reis naar het ruimtestation heb je toch niets beters te doen. De eenmaal benoemde topics kun je desgewenst visualiseren in de vorm van een netwerk. Hierin representeren de knooppunten de woorden uit de topics en vertegenwoordigen de verbindingslijnen de relatie van elk woord met een specifiek topic. Logischerwijs heeft minstens elk woord in het netwerk één verbindingslijn met één topic. Maar sommige woorden hebben relaties met meerdere topics, en die relaties kunnen meer of minder krachtig zijn. In het netwerk wordt de sterkte van dit verband aangegeven door de dikte van de verbindingslijnen.

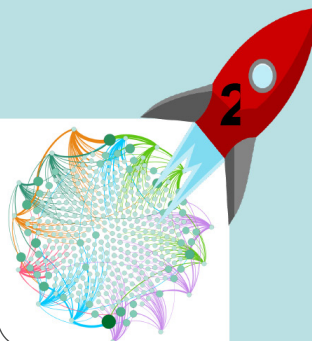
“Per vijf jaar blijven er zo'n 800 à 2.000 berichten rondom het onderwerp 'eenheid' over.”

Sleuteltermen

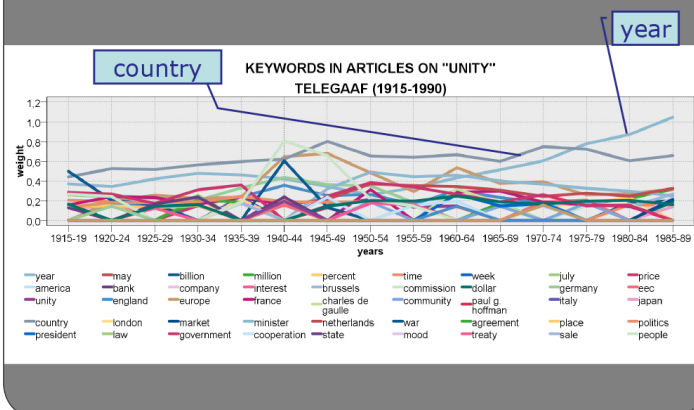
We komen nu in de tweede fase van de vlucht naar het ruimtestation. De mate waarin een woord representatief is voor de reeks teksten waarin hij voorkomt kun je berekenen met behulp van de *keyword generator*. Het resultaat is een lijst van keywords oftewel sleuteltermen. De continuïteit en de verandering van sleuteltermen over meerdere decennia levert interessante vergezichten op.

Keywords Telegraaf, 1975-79

country	0.79
year	0.62
europe	0.4
minister	0.37
government	0.28
netherlands	0.27
pet	0.19
percent	0.19
eec	0.19
france	0.18
england	0.18
president	0.17
brussels	0.16
affairs	0.16
dollar	0.15

Keywords: berichten over "eenheid" Telegraph (1915-1990)

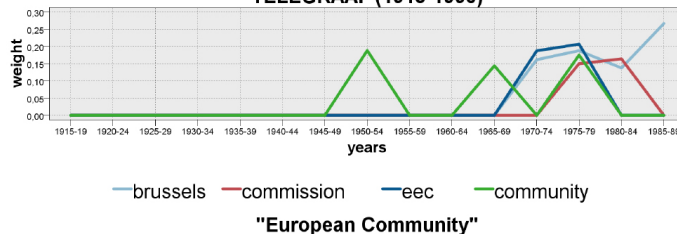
en opiniestukken over de eenheid van Europa wordt blijkbaar op een fundamenteel niveau in termen van landen en jaren gedacht. Ruimte en tijd zijn kernbegrippen van elke *thin description*: in de collectieve mentaliteit van de twintigste eeuw staat niet Europa maar de natiestaat centraal, en fungeert het jaar als de meest voor de hand liggende eenheid om de voortgang van politieke processen te monitoren.

Landen en jaren

Zoals deze voor het overige onleesbare grafiek laat zien, zijn van de 45 sleutelwoorden die in alle teksten tussen 1915 en 1990 voorkomen, vooral twee woorden van groot belang, namelijk 'land' en 'jaar'. Dat lijkt een open deur, maar vergelijking met een ander corpus leert dat specifieke selecties van teksten er een specifieke woordenschat op na houden. Het gebruik van dit soort woorden wijst op hele basale culturele categorieën en denkstructuren. In nieuwsberichten

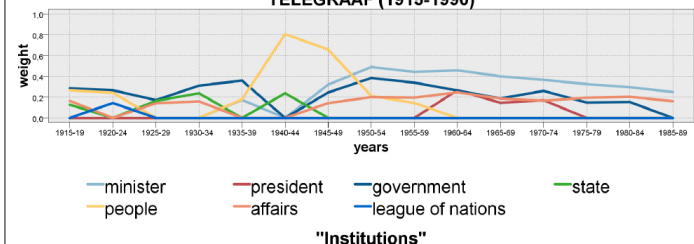
Ook andere sleutelwoorden typeren het corpus over Europese eenheid. Institutionele termen zoals Europese 'gemeenschap' duiken bij vlagen op. 'Brussel' is een bekend begrip, zij het pas sinds 1965.

KEYWORDS "UNITY" TELEGRAAF (1915-1990)

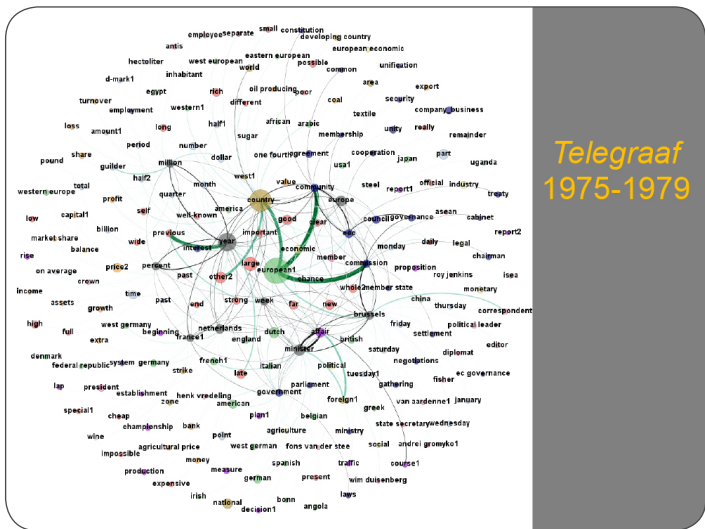
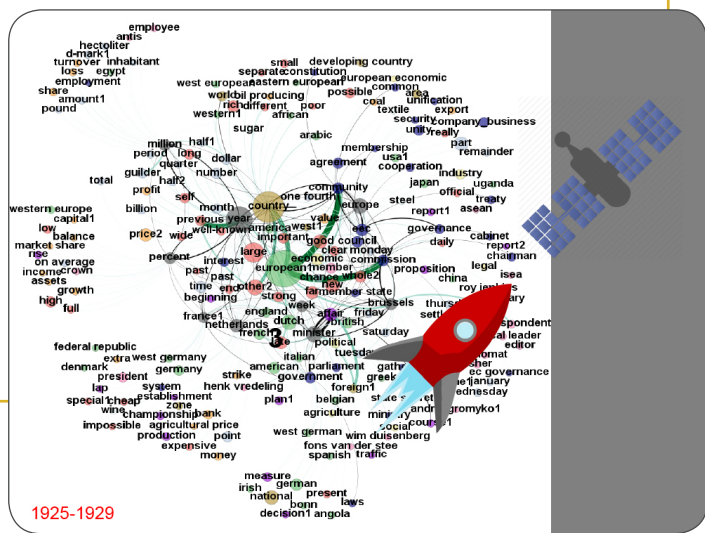
'Ministers' en 'regeringen' zijn de belangrijkste actoren ...

KEYWORDS "UNITY" TELEGRAAF (1915-1990)

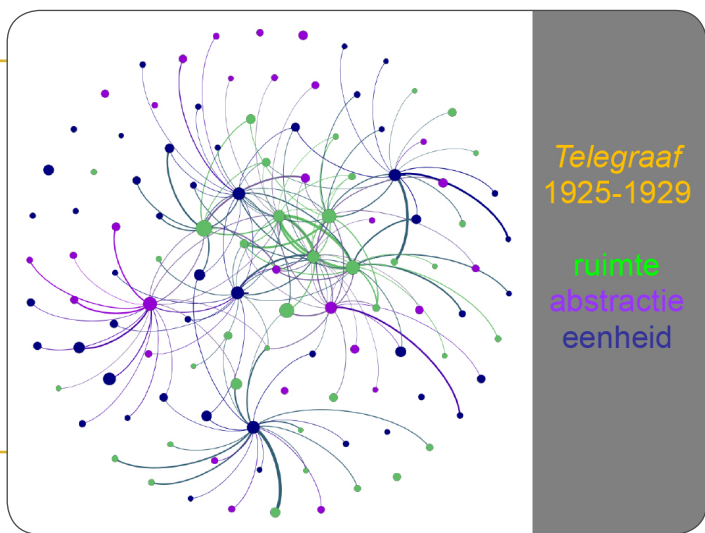
Context zoeken

Dankzij een krachtige en efficiënte motor, kan de raket de *frame generator* bereiken om er gebruik te maken van de telescoop. De digitale verrekijker stelt ons in staat om in te zoomen op die locaties in de oorspronkelijke teksten waar de sleuteltermen zich bevinden, zodanig dat we vat krijgen op hun context. Welke woorden omringen de sleuteltermen? Door de sterkte van het verband van het sleutelwoord met de nabij gelegen woorden na te gaan en hun frequenties te bepalen, hebben we een manier gevonden om door te dringen tot de essentie van hele reeksen teksten.

Alle vanuit het ruimtestation zichtbare woorden heb ik in groepen ondergebracht, door bijvoorbeeld de namen van mensen en organisaties bij elkaar te voegen, of alle woorden die betrekking hebben op een land of gebiedsdeel. Dit kleurrijke netwerk van woorden ziet er indrukwekkend uit maar door de overmaat aan informatie is het tegelijk wat nietszeggend. De afbeelding valt beter te begrijpen als je haar in delen bekijkt.

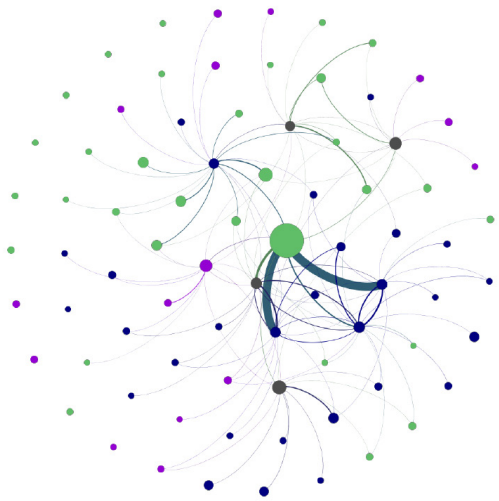
Ik geef één voorbeeld, waarbij ik de periode 1925-1929 vergelijk met de periode 1975-1979. Hier ziet u alle woordengroepen die verwijzen naar drie categorieën: ruimtelijke eenheden zoals diverse landen en plaatsnamen ('Engeland' of 'Europa': groen); abstracte woorden zoals 'plan', 'standpunt' of 'vraag' (paars); en woorden gerelateerd aan gemeenschappelijke meningsvorming, zoals 'overeenkomst' of 'regering' (blauw) en meer algemene begrippen. Vergelijk de weergave van het woordencluster voor de jaren 1925-1929 ...

“Het gebruik van dit soort woorden wijst op hele basale culturele categorieën en denkstructuren.”

Telegraaf
1975-1979

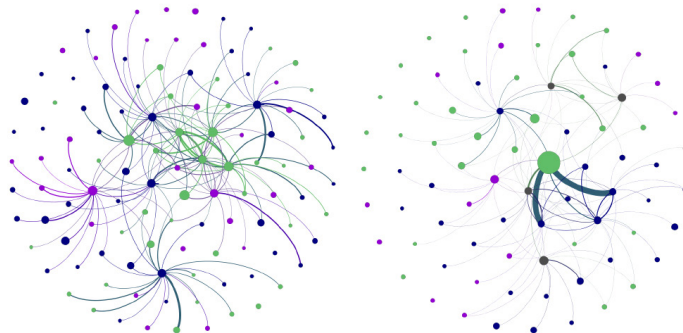
ruimte
abstractie
eenheid

... met die van het cluster voor de jaren 1975-1979.

1925-1929

1975-1979

Vergelijking

Twee dingen vallen op. Ten eerste is het netwerk uit de jaren twintig ingewikkelder dan dat uit de jaren zeventig. Dit betekent vermoedelijk dat in het debat over eenheid en eenwording in latere jaren een eenvoudiger woordenschat werd gebruikt. Voorts zijn de diverse landen in de jaren twintig sterk in het netwerk geïntegreerd, terwijl dat een halve eeuw later vooral voor de Europese Gemeenschap geldt. Ten slotte hebben bijvoeglijk naamwoorden in de jaren twintig een veel sterker verband met de belangrijkste synoniemen van eenheid en eenwording. De verslaglegging lijkt dus in retorisch opzicht minder rijk geworden, in inhoudelijk opzicht meer gefocust op institutionele eenwording, en in ruimtelijk opzicht minder internationaal. Maar ondanks de verschillen, wijst de *frame generator* toch vooral op een redelijk grote mate van continuïteit in het spreken over Europa in relatie tot eenwording.

Conclusie

Dat brengt mij tot mijn conclusie. Het debat over Europa is ouder dan dat over de Europese Gemeenschap of de Europese Unie, en zal ook niet snel verdwijnen. Wie systematisch tienduizenden kranten analyseert om de collectieve mentaliteit van het verleden te reconstrueren, komt echter verrassend weinig Europa tegen. Europa moet vooral op creatieve wijze gereconstrueerd worden, via sport en spel, via weerberichten, en via de verslaggeving over allerhande onderwerpen, inclusief het eenwordingsproces van Europa zelf. Het Europa dat zich in Nederlandse kranten manifesteert, is een *thin description*. Een intellectuele visie op het idee Europa ontbreekt nagenoeg en de geografische reikwijdte van het continent is beperkt; het gaat nadrukkelijk om een westelijk of zelfs noordwestelijk Europa.

Als een dunner of meer extensief Europa toekomst moet hebben, liggen diepte-investeringen in de eenheid en samenhang ervan voor de hand. Helaas laten weerspatronen zich moeilijk verleggen, zodat depressies vanuit het Verenigd Koninkrijk ons tot in lengte van dagen nog zullen bedreigen. Misschien is het daarom eerder zaak supranationale vraagstukken niet langer te reduceren tot louter migratie en terrorisme, hoe belangrijk zulke kwesties ook zijn. Wellicht moet Europa kleiner worden, zodat het beter conformeert aan het gedachtecomplex dat zich gedurende een kleine eeuw heeft vastgeklonken in de Nederlandse collectieve mentaliteit. Of wellicht moeten we de vierentwintig talen van Europa op een lager pitje zetten, inclusief de taal waarin ik nu spreek, en via andere media dan de krant de ontwikkeling van een populaire Europese cultuur nastreven.

Dit zijn wat gemakzuchtige vergezichten, maar niet gemakzuchtiger dan het vrijblijvend deconstrueren van Europa tot de zoveelste representatie, constructie of identiteit van deze of gene groep. Om de huidige problemen het hoofd te bieden, zullen wij opnieuw aandacht moeten besteden aan de mentale structuren die verankerd liggen in grotere collectieven, structuren die Nederland en Nederlandse kranten trouwens overstijgen. Naar mijn overtuiging kunnen de digitale geesteswetenschappen het onderzoek naar zulke structuren mogelijk maken. Met computers kunnen we grote problemen eenvoudigweg beter aanpakken.

Desondanks is mijn motto tijdens mijn onderzoek van meet af aan geweest: laten we het klein houden. Size matters, in die zin dat in dit stadium van de digitale geesteswetenschappen alleen kleine, eenvoudige tools en relatief beperkte datasets ons in staat stellen om op zinvolle wijze om te gaan met gegevensbestanden die veel en veel complexer in elkaar steken dan het materiaal dat gebruikt wordt binnen welke andere academische discipline ook. Laten we dus vooral geen ronkende teksten over revoluties in big data schrijven, maar kleine, fijne en begrijpelijke tools ontwikkelen die inzetbaar zijn in onderwijs en onderzoek. Daarmee produceren we niet alleen plausibele resultaten, maar blijft ook de drempel om digitale geesteswetenschappen te bedrijven relatief laag.

Dat wil niet zeggen dat de drempel niet hoog is. Zonder enige 'harde' technische kennis kom je niet ver. Zelf heb ik veel tijd besteed aan het coderen van en het experimenteren met eenvoudige proefopstellingen voor het tellen van woorden, het zoeken naar woordpatronen en het maken van visualisaties. Die

opstellingen kunnen in de toekomst worden ingezet voor onderzoek en onderwijs. In die zin heb ik mijn KB-fellowship in het teken geplaatst van een algemener ambassadeurschap voor de *digital humanities*. Het is mijn ambitie om collega's binnen de meer klassieke humaniora ervan te overtuigen dat ook zij als leden van kennisinstellingen de morele plicht hebben om aan zichzelf te sleutelen. Als ik naar mijn eigen vakgebied kijk, wordt dat nog best een klus. Toch zullen wij onze studenten adequaat moeten toerusten op het leven in de digitale wereld die ons allen omringt, al lijken zij vreemd genoeg nog weinig geïnteresseerd in het verwerven van kennis op het gebied van digitale patroonherkenning, terwijl dat hun kans op het verkrijgen van een interessante baan alleen maar vergroot.

Er valt dus nog wel wat werk te verrichten: vakinhoudelijk, want de digitale geesteswetenschappen zullen ook mijn eigen discipline van binnenuit onherroepelijk veranderen; cultuurtheoretisch, want de fixatie op culturele verschillen als doel op zich is in politiek en ethisch opzicht niet langer goed bruikbaar; en op het gebied van computergestuurd onderzoek, want de mogelijkheden en beperkingen daarvan zijn buiten de mede door de KB gesteunde Gideonsbende waartoe ik mijzelf reken, nog te weinig bekend.

Mijnbouw op terra incognita. Populaire voorstellingen van Europa in twintigste-eeuwse Nederlandse kranten.

© Joris van Eijnatten

NIAS KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

Universiteit Utrecht

Faculty of Humanities

Over de auteur

Prof.dr. Joris van Eijnatten is (1964) is sinds 2009 hoogleraar cultuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Zijn brede historische belangstelling komt tot uiting in talrijke publicaties, onder meer over ideeëngeschiedenis, godsdienst, communicatie en media. Hij is bovendien betrokken bij een aantal internationale digital humanities-projecten.

Contact: J.vanEijnatten@uu.nl

Samenwerking KB en NIAS

Joris van Eijnatten was de dertiende gerenommeerde onderzoeksfellow van de Koninklijke Bibliotheek (KB), nationale bibliotheek en het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Science (NIAS, Amsterdam). Met het fellowship wil het NIAS internationaal en interdisciplinair toponderzoek bevorderen. De KB brengt hiermee haar rol als wetenschappelijke bibliotheek onder de aandacht, en in het bijzonder de onderzoeksmogelijkheden die de digitale collecties bieden.

© Joris van Eijnatten
<https://www.kb.nl/organisatie/kb-fellowship>